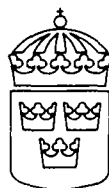

Regeringens proposition

1992/93:81

om osann utsaga inför EFTA-domstolen m.m.

Prop.
1992/93:81

Regeringen förelägger riksdagen vad som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 15 oktober 1992 för den åtgärd och det ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

Carl Bildt

Gun Hellsvik

Propositionens huvudsakliga innehåll

Som en följd av EES-avtalet har EFTA-staterna undertecknat ett avtal om bl.a. inrättandet av en EFTA-domstol. För att uppfylla vad EFTA-staterna överenskommit om EFTA-domstolens stadga måste den svenska lagstiftningen vara så utformad att mened som vittnen eller sakkunniga begår inför EFTA-domstolen kan behandlas på samma sätt som om brottet begåtts inför en svensk domstol. Med anledning härav föreslås i propositionen att det införs en ny straffbestämmelse i brottsbalken om *osann* eller *ovarsam utsaga inför en internationell domstol*. Det föreslås vidare att bestämmelsen i 2 kap. 3 § brottsbalken om domstols behörighet ändras så att den täcker också de nya brotten.

De nya reglerna avses träda i kraft den dag regeringen bestämmer.

Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken
dels att 2 kap. 3 och 5 §§ skall ha följande lydelse,
dels att det i 15 kap. skall införas en ny paragraf, 4 b §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

3 §¹

För brott som begåtts utom riket dömes även i annat fall än som avses i 2 § efter svensk lag och vid svensk domstol,

1. om brottet förövats å svenskt fartyg eller luftfartyg, så ock eljest om det begåtts i tjänsten av befälhavaren eller någon som tillhörde besättningen å sådant fartyg,

2. brottet begåtts av någon som tillhör försvarsmakten på ett område där en avdelning av försvarsmakten befann sig eller om det begåtts av någon annan på ett sådant område och avdelningen befann sig där för annat ändamål än övning,

3. om brottet begåtts vid tjänstgöring utom riket av någon som är anställd i svensk beredskapsstyrka för FN-tjänst,

4. om brottet förövats mot Sverige, svensk kommun eller annan menighet eller svensk allmän inrättning,

5. om brottet begåtts inom område som ej tillhör någon stat och förövats mot svensk medborgare, svensk sammanslutning eller enskild inrättning eller mot utlänning med hemvist i Sverige.

6. om brottet är kapning, sjö- eller luftfartssabotage, flygplatssabotage, försök till sådana brott eller folkrättsbrott, eller

6. om brottet är kapning, sjö- eller luftfartssabotage, flygplatssabotage, försök till sådana brott, folkrättsbrott eller osann eller ovarsam utsaga inför en internationell domstol, eller

7. om det lindrigaste straff som i svensk lag är stadgat för brottet är fängelse i fyra år eller därutöver.

2 kap.

5 §²

Åtal för brott, som inom riket begåtts å utländskt fartyg eller luftfartyg av utlänning som var befälhavare eller tillhörde besättningen å fartyget eller eljest medföljde detsamma mot sådan utlänning eller mot utländskt intresse, må ej väckas utan att förordnande därom meddelas av regeringen eller den regeringen bemyndigat därtill.

¹ Senaste lydelse 1990:416. Ny lydelse föreslagen i prop. 1992/93:77.

² Senaste lydelse 1986:645. Ny lydelse föreslagen i prop. 1992/93:77.

Åtal för brott, som förövats utom riket, *må* väckas *allenast* efter förordnande *som i* första stycket sägs. *Utan dylikt förordnande må dock åtal väckas, om brottet förövats*

Åtal för brott, som förövats utom riket, *får* väckas *endast* efter förordnande *enligt* första stycket. *Åtal får dock väckas utan ett sådant förordnande, om brottet är osann eller ovarsam utsaga inför en internationell domstol eller om brottet begåtts*

1. å svenskt fartyg eller luftfartyg eller i tjänsten av befälhavaren eller någon som tillhörde besätningen å sådant fartyg,

2. av någon som tillhör försvarsmakten på ett område där en avdelning av försvarsmakten befann sig,

3. vid tjänstgöring utom riket av någon som är anställd i svensk beredskapsstyrka för FN-tjänst,

4. i Danmark, Finland, Island eller Norge eller på fartyg eller luftfartyg i reguljär trafik mellan orter belägna i Sverige eller någon av nämnda stater, eller

5. av svensk, dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare mot svenskt intresse.

15 kap.

4 b §

Om ett vittne eller en sakkunnig under ed inför Europeiska frihandelsammanslutningens domstol, EFTA-domstolen, lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, döms för osann utsaga inför en internationell domstol till påföljd enligt 1 §, om utsagan här i riket skulle ha avgivits under laga ed. Begås gärningen av grov oakt-samhet, döms för ovarsam ut-saga inför en internatio-nell domstol till påföljd enligt 3 §.

Bestämmelserna i 4, 14 och 15 §§ gäller i tillämpliga delar också gärning som avses i första stycket.

Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 15 oktober 1992

Närvarande: statsministern Bildt, ordförande, och statsråden Johansson, Laurén, Hörnlund, Olsson, Thurdin, Hellsvik, Wibbe, Björck, Davidson, Könberg, Odell, Unckel, Ask

Föredragande: statsrådet Hellsvik

Proposition om osann utsaga inför EFTA-domstolen m.m.

1 Inledning

Sverige har tillsammans med övriga sex EFTA-stater undertecknat ett omfattande avtal med EG och dess medlemsstater om ett europeiskt ekonomiskt samarbetsområde (EES-avtalet).

Enligt artikel 108.2 i EES-avtalet åligger det EFTA-staterna att inrätta en domstol (EFTA-domstolen), som skall vara behörig att i fråga om tillämpningen av avtalet avgöra bl.a. mål och ärenden som rör övervakningsförfarandet avseende EFTA-staterna, överklaganden av beslut på konkurrensområdet som fattas av EFTA:s övervakningsmyndighet samt tvister mellan två eller flera EFTA-stater. Utöver dessa grundläggande behörighetsregler ges det i EES-avtalet inte några föreskrifter beträffande EFTA-domstolen. I stället förutsätts det i avtalet att EFTA-staterna sinsemellan skall träffa ett avtal rörande EFTA-domstolen.

EFTA-staterna har samtidigt med EES-avtalet undertecknat det särskilda avtalet (övervakningsavtalet) om EFTA-domstolen. Övervakningsavtalet reglerar bl.a. frågor om domstolens behörighet, sammansättning, domförhet m.m.

I den proposition om Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES) som regeringen nyligen har överlämnat till riksdagen föreslås att övervakningsavtalet i sin helhet inkorporeras med svensk rätt (prop. 1991/92:170, del 1, s. 141 ff). Avtalsbestämmelserna om EFTA-domstolen kommer därmed att bli gällande som lag här i landet.

I anslutning till övervakningsavtalet har ett antal protokoll upprättats, bl.a. protokoll 5 om EFTA-domstolens stadga.¹ Stadgarna, som är uppbyggda efter förebild i motsvarande regler för EG-domstolen, innehåller två bestämmelser – artiklarna 25 och 26 – vilka båda aktualiserar ändringar i den svenska lagstiftningen. Artikel 25 föreskriver att EFTA-domstolen får för-

¹ Protokoll är intaget i prop. 1991/92:170 del VI, s. 125–132.

ordna att förhör skall hållas med ett vittne eller en sakkunnig vid den behöriga rättsliga myndigheten på dennes bostadsort. I prop. 1991/92:170 har föreslagits att detta avtalsvillkor uppfylls genom att lagen (1946:818) om bevisupptagning åt vissa internationella organ görs tillämplig även i sådana fall (se del 1 s. 143).

Den andra av de två nu aktuella bestämmelserna i stadgarna, artikel 26, innehåller bl.a. regler om vittnen och sakkunniga som begår mened inför domstolen. Artikeln har i sin svenska version följande lydelse.

En EFTA-stat skall behandla treds-kande vittnen eller mened som begåtts av ett vittne eller en sakkunnig som om motsvarande brott begåtts inför nationell domstol i tvistemål. På anmodan av domstolen skall den berörda EFTA-staten väcka åtal mot gärningsmannen vid behörig nationell domstol.

För att Sverige skall uppfylla den folkrättsliga förpliktelse som följer av artikel 26 har det i en inom Justitiedepartementet i april 1992 upprättad promemoria (Dnr 92-1836) föreslagits en ny straffbestämmelse, 15 kap. 4 b § brottsbalken, om osann eller ovarsam utsaga inför en internationell domstol. I promemorian har vidare föreslagits en ändring i 2 kap. 3 § brottsbalken om domstols behörighet så att bestämmelsen täcker de nya brotten liksom också en ändring i åtalsbestämmelserna i 2 kap. 5 § brottsbalken.

Promemorian har remissbehandlats. Remissinstanserna har i allt väsentligt tillstyrkt lagförslagen i promemorian eller lämnat dem utan erinran. Som kommer att framgå av det följande anser jag att förslagen bör genomföras. Jag disponerar framställningen på så sätt att jag först behandlar frågan om vittnen eller sakkunniga som begår mened inför EFTA-domstolen. Därefter tar jag upp spörsmålet huruvida några åtgärder är påkallade med anledning av vad stadgarna innehåller i fråga om treds-kande vittnen.

Till protokollet i detta ärende bör fogas en förteckning över remissinstanserna som *bilaga 1*.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 17 september 1992 att inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i brottsbalken. Förslaget hade upprättats inom Justitiedepartementet.

Lagförslaget bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

Lagrådet, vars yttrande bör fogas till protokollet som *bilaga 3*, har föreslagit en komplettering av lagförslaget i visst hänseende men har i övrigt inte haft några erinringar mot förslaget. Jag kan redan här förutskicka att jag godtar vad Lagrådet har anfört.

2 Vittnen eller sakkunniga som begår mened inför EFTA-domstolen

Prop. 1992/93:81

2.1 De svenska bestämmelserna om mened m.m.

Den som under laga ed lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen döms för mened (15 kap. 1 § brottsbalken). Om gärningen begås av grov oaktsamhet döms för ovarsam utsaga (15 kap. 3 § brottsbalken). Straffet för mened är fängelse i högst fyra år eller vid ringa brott böter eller fängelse i högst sex månader. Är brottet grovt, utgör straffet fängelse mellan två och åtta år. Ovarsam utsaga straffas med böter eller fängelse i högst sex månader.

Om utsagan är utan betydelse för saken, är gärningen straffri (15 kap. 4 § brottsbalken). Detsamma gäller när den hörde ägt vägra yttra sig och omständigheterna innebar skälig ursäkt för honom (15 kap. 4 § andra stycket brottsbalken). Det finns också en bestämmelse om straff lindring eller strafffrihet vid frivilligt tillbakaträdande (15 kap. 14 § brottsbalken).

Även förberedelse till mened och sådan stämpling till mened som innebär att någon söker anstifta till mened är straffbar, utom i fall då det fullbordade brottet skulle ha varit att anse som ringa (15 kap. 15 § brottsbalken).

Bestämmelserna om mened och ovarsam utsaga är i princip tillämpliga bara beträffande utsagor som avgivits i ett svenskt rättsligt förfarande (se prop. 1974:95 s. 103; Beckman m.fl., Kommentar till brottsbalken II, 6 u. 1990, s. 157; Falk, Straffrätt och territorium, 1976, s. 248 och Jareborg, Brotten III, 2 u. 1986, s. 96).

Det finns emellertid en särskild bestämmelse om utsagor inför nordiska domstolar (15 kap. 4 a § brottsbalken). Om någon under straffansvar inför domstol i Danmark, Finland, Island eller Norge lämnar osann uppgift döms han således för osann utsaga inför nordisk domstol, om utsagan här i riket skulle ha avgivits under laga ed. Begås gärningen av grov oaktsamhet, döms för ovarsam utsaga inför nordisk domstol. Påföljderna för brotten är desamma som för mened resp. ovarsam utsaga. Bestämmelserna i 15 kap. 4, 14 och 15 §§ brottsbalken gäller också utsagor inför nordiska domstolar.

2.2 Mened inför EFTA-domstolen

Mitt förslag: En särskild straffbestämmelse om osann resp. ovarsam utsaga inför EFTA-domstolen införs i brottsbalken.

Promemorians förslag överensstämmer med mitt.

Remissinstanserna har i denna del inte haft några sakliga invändningar mot förslaget.

Skälen för mitt förslag: För att uppfylla artikel 26 i protokoll 5 till övervakningsavtalet måste de svenska reglerna vara så utformade att vittnen eller sakkunniga som inför EFTA-domstolen bryter mot en ed kan behandlas på samma sätt som om brottet begåtts inför en svensk domstol. Det måste alltså

bli möjligt att enligt svensk lag bestraffa vittnen och sakkunniga som gör sig skyldiga till mened inför EFTA-domstolen.

Av vad jag tidigare anfört står det klart att det enligt gällande svensk lag inte är straffbart att under ed lämna en osann utsaga inför EFTA-domstolen. En lagändring är alltså nödvändig.

Mened begås enligt svensk lag genom att någon lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen *under laga ed*. Därmed förstås endast uttryckligen lagstadgade eder till bekräftande av en utsaga (se t.ex. Beckman m.fl., a.a., s. 150). EFTA-domstolens stadgar föreskriver att vittnen och sakkunniga får höras under ed enligt de för domstolen fastställda procedurreglerna eller på det sätt som lagstiftningen i vittnets eller den sakkunniges hemland föreskriver (artikel 24). Om eden har avlagts på sätt som föreskrivs i ett annat lands lag eller enligt de procedurregler som kommer att gälla för EFTA-domstolen, torde villkoret att utsagan skall ha avgivits "under laga ed" inte vara uppfyllt.

I artikel 26 finns inget krav på att Sverige skall ändra sina straffbestämmelser, utan endast att de bestämmelser som finns skall kunna tillämpas på en utsaga av ett vittne eller en sakkunnig inför EFTA-domstolen. Det sistnämnda förhållandet kan åstadkommas antingen genom att det införs särskilda straffbestämmelser om utsagor inför EFTA-domstolen eller genom att befintliga straffbestämmelser om menedsbrott görs tillämpliga på utsagor inför EFTA-domstolen.

Enligt min mening bör den lösning väljas som innebär att särskilda straffbestämmelser införs för osanna utsagor inför EFTA-domstolen. Ett skäl till detta är att det redan finns en ordning med särskilda straffbestämmelser när det gäller utsagor inför nordiska domstolar. Ett annat skäl är att straffbestämmelserna om utsagor inför EFTA-domstolen, av anledning som jag strax återkommer till, bör skilja sig något från de allmänna bestämmelserna om mened och ovarsam utsaga.

Som torde framgå av vad jag tidigare anfört bör straffbestämmelser om mened inför EFTA-domstolen inte innefatta något rekvisit om lagstadgad ed. Vidare bör bestämmelserna gälla endast för vittnen och sakkunniga. Några andra personkategorier omfattas nämligen inte av edsplikten enligt domstolens stadgar. Vad som i gällande menedsbestämmelser sägs om *någon* bör alltså i de nya särskilda straffbestämmelserna begränsas till vittnen och sakkunniga.

Det finns vidare en fördel av närmast lagteknisk natur med att välja särskilda straffbestämmelser. Som kommer att framgå av det följande måste nämligen en lagändring göras så att svenska domstolar blir behöriga att döma vittnen och sakkunniga som begår mened inför EFTA-domstolen. Det är då mest praktiskt att i den nya behörighetsregeln kunna hänvisa till en särskild straffbestämmelse.

I detta sammanhang kan, inte minst mot bakgrund av att Sverige ansökt om medlemskap i EG, övervägas om kriminaliseringen skall gälla utsagor inför andra internationella organ än EFTA-domstolen. Spörsmålet har berörts i bl.a. Sveriges advokatsamfunds remissyttrande. Enligt min mening bör frågan om en utökning av det straffbara området anstå till dess ett behov

härav uppkommer. Om en utökning av tillämpningsområdet – t.ex. till att omfatta även mened inför EG-domstolen – senare blir erforderlig synes det på ett enkelt sätt kunna uppnås genom ett tillägg i den nya straffbestämmelsen. Bl.a. för att förbereda en sådan utveckling bör de nya brotten benämnas *osann resp. ovarsam utsaga inför en internationell domstol*.

Den nya straffbestämmelsen bör införas som en särskild paragraf närmast efter bestämmelsen i 15 kap. 4 a § brottsbalken om osann resp. ovarsam utsaga inför nordisk domstol och utformas efter förebild i den bestämmelsen.

Som lagrådet påpekat bör paragrafen utformas på sådant sätt att det görs klart att en person som inte kan avlägga ed enligt svensk rätt inte skall straffas för mened enligt 15 kap. 1 § eller ovarsam utsaga enligt 15 kap. 3 § brottsbalken.

Enligt artikel 26 skall mened som vittnen eller sakkunniga begår inför EFTA-domstolen behandlas på samma sätt som om brottet begåtts inför en svensk domstol. Det betyder enligt förslaget i promemorian att de särskilda bestämmelserna i 15 kap. 4 § brottsbalken om straffrihet när en utsaga är utan betydelse för saken och i vissa fall när den hörde ägt vägra yttra sig samt i 15 kap. 14 § brottsbalken om strafflindring eller straffrihet vid frivilligt tillbakaträdande bör tillämpas också i dessa fall.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, som delar uppfattningen att bestämmelserna i 15 kap. 4 och 14 §§ brottsbalken bör tillämpas vid bedömningen av det nya brottet, pekar på att det finns vissa skillnader i fråga om vad som gäller vid förhör inför EFTA-domstolen resp. svenska domstolar. Det synes t.ex. inte finnas någon rätt att i särskilda fall vägra yttra sig vid förhör inför EFTA-domstolen. Enligt hovrätten kan det därför ifrågasättas huruvida svenska processuella regler om befrielse från vittnesplikt och rätt att vägra yttra sig skall tillämpas vid bedömningen av ett menedsbrott vid EFTA-domstolen.

Med anledning av vad Hovrätten över Skåne och Blekinge anfört vill jag understryka att stadgans föreskrifter om likabehandling av menedsbrott som begås inför EFTA-domstolen resp. nationell domstol synes innefatta ett krav på att resp. konventionsstats samtliga regler, vilka har tillämpning vid inhemska menedsbrott, skall vara tillämpliga jämväl vid mened inför EFTA-domstolen. Redan detta förhållande utgör enligt min bedömning skäl att låta bestämmelserna i 15 kap. 4 och 14 §§ brottsbalken gälla även vid det nya brottet. Härtill kommer att jag inte kan finna att det skulle uppkomma några nämnvärda tolkningssvårigheter för de svenska domstolarna när det gäller att avgöra hur dessa bestämmelser skall tillämpas i enskilda fall. Den principiella frågeställningen är för övrigt inte ny utan berördes även i förarbetena till bestämmelsen i 15 kap. 4 a § brottsbalken om osann resp. ovarsam utsaga inför nordisk domstol (se prop. 1974:95, s. 103 ff). Såvitt jag känner till har samspelet mellan den bestämmelsen samt 15 kap. 4 och 14 §§ inte vållat några problem vid tillämpningen, trots att de nordiska ländernas processuella regler på området ingalunda är enhetliga.

I enlighet med vad jag nu anfört bör promemorians förslag genomföras i denna del.

Också handlingar som enligt svensk lag bedöms som förberedelse eller stämpling till mened bör straffbeläggas i fråga om utsagor inför EFTA-domstolen (jfr 15 kap. 15 § brottsbalken). En sådan kriminalisering har länge funnits när det gäller osanna utsagor inför nordisk domstol (15 kap. 4 a § andra stycket brottsbalken). Ett annat skäl för den föreslagna ordningen är följande.

De generella bestämmelserna om förberedelse eller stämpling till mened torde vara tillämpliga i det fall en utsaga avges inför svensk domstol efter framställning om bevisupptagning från utländsk domstol eller internationellt organ (se Jareborg, a.a., s. 96 ff, lag [1946:816] om bevisupptagning åt utländsk domstol och lag [1946:818] om bevisupptagning åt vissa internationella organ). Enligt EFTA-domstolens stadgar får domstolen förordna att ett vittne eller en sakkunnig hörs vid en nationell domstol (artikel 25). Som nämnts tidigare (se avsnitt 1) har i prop. 1991/92:170 med anledning härav föreslagits att lagen (1946:818) om bevisupptagning åt vissa internationella organ skall tillämpas beträffande övervakningsavtalets bestämmelser om vittnesförhör här i landet. Det kan alltså förutses att t.ex. vittnen kommer att höras inför svensk domstol på EFTA-domstolens begäran. Det är då önskvärt att ett förberedelse- eller stämplingsbrott kan beivras oavsett om förhöret äger rum inför EFTA-domstolen eller om det sker här i landet på EFTA-domstolens begäran.

2.3 Omfattningen av svensk domsrätt

Mitt förslag: Svensk domsrätt skall föreligga oavsett var och av vem brotten osann resp. ovarsam utsaga inför en internationell domstol begåtts.

Promemorians förslag överensstämmer med mitt.

Remissinstanserna: Stockholms tingsrätt anser att promemorians förslag innebär en alltför långtgående utvidgning av svensk domsrätt. Övriga remissinstanser har tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran.

Skälen för mitt förslag: För att uppfylla artikel 26 måste svensk domstol vara behörig att döma vittnen eller sakkunniga som inför EFTA-domstolen bryter mot en ed.

Enligt beslut av EFTA-staterna kommer EFTA-domstolen att få sitt säte i Geneve. De menedsbrott som nu diskuteras kommer alltså som regel att begås i Schweiz eller i vart fall i något annat land än Sverige. Det innebär att reglerna i 2 kap. brottsbalken om svensk strafflags tillämplighet måste vara så utformade att svensk domstol är behörig att döma över brotten även om dessa begåtts utomlands. De frågor som därvid uppkommer är dels om behörigheten bör omfatta alla eller bara vissa personer och dels om någon hänsyn bör tas till lagen på gärningsorten.

I praktiken torde en begäran från EFTA-domstolen om att åtal skall väckas i Sverige nästan alltid komma att avse personer som bor här. Artikel 26 är emellertid så avfattad att EFTA-domstolen kan vända sig till vilken EFTA-stat som helst med begäran om lagföring av ett vittne eller en sakkunnig oavsett i vilket land vederbörande är bosatt. Det innebär att någon formell begränsning av svensk domsrätt till att gälla exempelvis endast svenska medborgare och här bosatta utländska medborgare inte är möjlig.

Stockholms tingsrätt har i sitt remissvar anfört att det kan få orimliga konsekvenser för de svenska domstolarna om de skulle bli tvungna att handlägga mål om mened inför EFTA-domstolen som begåtts av personer utan anknytning till Sverige och där svenska intressen inte heller i övrigt är berörda. Tingsrätten gör vidare gällande att en begränsning av svensk domsrätt till fall där svenska intressen är berörda inte torde stå i strid med artikel 26. Som framgår av vad jag nyss anfört delar jag inte tingsrättens uppfattning i detta avseende. Jag vill tillägga att det naturligtvis inte finns något utrymme för allmänna lämplighetsöverväganden när det gäller att uppfylla en avtalad mellanfolklig förpliktelse av det slag som det här är fråga om. En annan sak är att det i praktiken bara undantagsvis kan bli aktuellt att här i landet lagföra personer som saknar sådan anknytning hit som enligt de allmänna reglerna om svensk domsrätt möjliggör lagföring här.

I brottsbalken finns regler om att, vid prövning av brott som begåtts utom riket, hänsyn skall tas till innehållet i lagen på gärningsorten (2 kap. 2 § andra och tredje styckena brottsbalken; jfr NJA 1983 s. 425). Man kan utgå från att de nu aktuella brotten inte kommer att vara fria från ansvar enligt lagen i det land där ett förhör inför EFTA-domstolen äger rum och att straffmaximum för brotten i den tillämpliga utländska straffskalan är relativt högt. I praktiken skulle det därför inte få någon nämnvärd betydelse om hänsyn togs till den utländska lagen eller inte. Enligt min bedömning bör sådan hänsyn likväl inte tas.

Till en början vill jag således erinra om att EFTA-domstolen inte är någon nationell domstol. De personer som hörs inför EFTA-domstolen är långtifrån alltid bosatta i det land där domstolen bedriver sin verksamhet. Det skulle vidare kunna ifrågasättas om ett hänsynstagande till lagen på gärningsorten är förenligt med artikel 26. Enligt den skall ju mened av vittnen eller sakkunniga behandlas på samma sätt som om brottet hade begåtts inför en nationell domstol, i vilket fall någon hänsyn till utländsk rätt naturligtvis inte skulle ha kommit i fråga.

Slutsatsen av vad jag nu anfört är att svensk domsrätt skall gälla oavsett var och av vem brotten osann resp. ovarsam utsaga inför EFTA-domstolen har begåtts samt att någon hänsyn till lagen på gärningsorten inte bör tas.

Bestämmelsen i 2 kap. 3 § brottsbalken innehåller en uppräkningslista av fall där det föreligger en oinskränkt svensk jurisdiktionsrätt när brott begåtts utom riket. Brotten osann utsaga resp. ovarsam utsaga inför en internationell domstol bör tillföras den uppräkningslistan.

Jag vill här anmärka att det föreligger en oinskränkt svensk jurisdiktionsrätt om ett brott som begåtts utom riket riktar sig mot Sverige (2 kap. 3 § 4 brottsbalken). Det har hävdats att den bestämmelsen är tillämplig när

t.ex. mened begås under bevisupptagning vid utländsk domstol enligt svensk domstols förordnande med stöd av lagen (1946:817) om bevisupptagning vid utländsk domstol (se Beckman m.fl., a.a., s. 157 f). Ett brott inför EFTA-domstolen torde emellertid knappast i något fall kunna anses vara riktat mot Sverige.

Som jag tidigare har nämnt bör förberedelse och stämpling till osann utsaga inför EFTA-domstolen vara straffbelagd i samma utsträckning som då förhör sker här i landet på EFTA-domstolens begäran. Eftersom det i artikel 26 inte finns något krav på kriminalisering av förberedelse eller stämpling till osann utsaga inför EFTA-domstolen anser jag dock inte att dessa gärningstyper bör tas med i uppräknings 2 kap. 3 § brottsbalken. I praktiken torde någon skillnad i fråga om straffbarheten sällan uppkomma. Svensk domsrätt föreligger nämligen alltid när det gäller brott av svenska medborgare och av utlänningar med hemvist i Sverige och vidare i flera andra fall när brott begåtts av en utlänning som har anknytning till Sverige (2 kap. 2 § brottsbalken). Det bör dock nämnas att, som Juridiska fakultetsstyrelsen vid Uppsala universitet påpekat i sitt remissvar, förberedelse eller stämpling inte kan lokaliseras till platsen för det tilltänkta fullbordade brottet, varför det för tillämpningen av 2 kap. 2 § normalt torde fordras att förberedelse eller stämpling är straffbelagd på den ort där förberedelsen eller stämplingen ägt rum.

Slutligen tar jag upp frågan om särskilt åtalsförordnande.

Huvudregeln för åtal för brott utom riket är att åtal inte får väckas utan särskilt förordnande (2 kap. 5 § andra stycket brottsbalken). Ett undantag från huvudregeln gäller när brottet förövats i något annat nordiskt land (p. 4). Denna undantagsregel är följaktligen tillämplig vid osann eller ovarsam utsaga inför nordisk domstol. Redan detta förhållande talar för att ett liknande undantag bör gälla för motsvarande brott inför EFTA-domstolen. Här till kommer att en ordning enligt vilken mened inför EFTA-domstolen inte skulle kunna åtalas utan särskilt förordnande kan vara svår att förena med innehållet i artikel 26. Som jag framhållit tidigare torde frågan om åtal för detta brott knappast att vara aktuell i fall som helt saknar anknytning till Sverige.

På skäl som jag nu anfört bör 2 kap. 5 § brottsbalken kompletteras med en regel om att åtal får väckas utan särskilt förordnande om brottet är osann eller ovarsam utsaga inför en internationell domstol. I likhet med vad bl.a. Rikspolisstyrelsen anfört i sitt remissyttrande anser jag dock att åtalsprövningen i de ifrågavarande brottmålen bör göras av statsåklagare eller motsvarande. Jag avser att senare återkomma med författningsförslag i denna fråga.

2.4 Ikraftträdande

Övervakningsavtalet avses träda i kraft samtidigt med EES-avtalet, dvs. den 1 januari 1993. Det är dock ännu ovisst om denna tidsplan kommer att kunna hållas. Regeringen bör därför bestämma när lagändringen skall träda i kraft.

Min bedömning: Det svenska sanktionssystemet beträffande tredskande vittnen behöver inte ändras.

Promemorians bedömning överensstämmer med min.

Remissinstanserna har inte haft något att erinra mot den bedömning som gjorts i promemorian. Hovrätten över Skåne och Blekinge samt Sveriges advokatsamfund har dock ifrågasatt om inte de svenska reglerna på området behöver ändras.

Skälen för min bedömning: Ett vittne som uteblir från en svensk domstol drabbas inte av någon straffrättslig sanktion. För vittnen som uteblir finns i stället regler om vite och hämtning (se 36 kap. 7 och 20 §§ rättegångsbalken). Även för det fall att ett vittne utan giltigt skäl vägrar att avlägga ed eller att avge vittnesmål eller besvara fråga kan processuella tvångsmedel tillgripas. I sådana fall är nämligen reglerna i 36 kap. 21 § rättegångsbalken om vite och häkte tillämpliga.

Artikel 26 tar enligt sin ordalydelse sikte på straffrättsliga sanktioner mot tredskande vittnen. I artikeln sägs att sådana vittnen skall behandlas "som om motsvarande brott begåtts inför nationell domstol i tvistemål". På anmodan av EFTA-domstolen skall vidare den berörda EFTA-staten "väcka åtal mot gärningsmannen" vid behörig nationell domstol. I promemorian dras härav slutsatsen att frågor om vite och hämtning torde ligga utanför artikelns tillämpningsområde.

Som jag nyss nämnde har flertalet remissinstanser inte haft något att erinra mot promemorians slutsats härvidlag. Hovrätten över Skåne och Blekinge har emellertid gjort gällande att de i Sverige förekommande sanktionerna mot tredskande vittnen – hämtning, vite och häktning – vid en ren bokstavstolkning inte med säkerhet kan sägas ligga utanför tillämpningsområdet för artikel 26. Tvärtom ligger enligt hovrätten den motsatta tolkningen nära till hands. Sverige skulle i så fall behöva införa en sanktionerad vittnesplikt vid EFTA-domstolen. Sveriges advokatsamfund har kommit till liknande slutsats med motivering att Sverige har ett intresse av att EFTA-domstolen skall fungera i praktiken.

Jag gör i denna fråga samma bedömning som gjorts i promemorian. Jag anser alltså inte att artikeln kan ha ett tillämpningsområde som sträcker sig utöver det straffrättsliga regelsystemet.

Jag vill vidare nämna att det är möjligt att procedurreglerna för EG-domstolen får tjäna som förebild för de procedurregler som skall utarbetas för EFTA-domstolen. Dessa procedurregler kan då komma att innehålla regler om vittnespliktens sanktionerande. I procedurreglerna för EG-domstolen (artikel 48) finns nämligen bestämmelser om att domstolen kan ålägga ett uteblivet vittne "...a pecuniary penalty...". Samma sanktion kan EG-domstolen tillgripa mot ett vittne som vägrar att avlägga ed eller att avge vittnesmål.

I sammanhanget vill jag återigen erinra om att det i EFTA-domstolens stadgar är föreskrivet att ett vittne eller en sakkunnig på begäran av domstolen skall kunna höras vid en nationell domstol i någon av EFTA-staterna (artikel 25). När det sker blir givetvis resp. lands regelsystem be-
träffande tredskande vittnen tillämpligt i sin helhet.

Eftersom det således inte kan anses finnas något krav på – eller i övrigt någon anledning till – att Sverige skulle ändra sina regler om hämtning, vite och häktning väcker artikel 26 egentligen endast frågan om den straffrättsliga behandlingen av vittnen som uteblir eller eljest visar tredska inför EFTA-domstolen. Artikeln innefattar emellertid inte något krav på att konventionsstaterna skall *införa* straff för tredskande vittnen, endast att tredska vid EFTA-domstolen straffrättsligt behandlas *på samma sätt* som om tredskan ägt rum vid en svensk domstol. Som framgått finns det i svensk rätt inte några straffrättsliga regler som är tillämpliga i dessa situationer. Någon lagändring som syftar till att ge de befintliga reglerna en utvidgad tillämpning torde därför inte behövas för att Sverige skall uppfylla kraven i artikel 26 i denna del.

Med hänsyn till vad jag nu har anfört finns det inte någon anledning att ändra de svenska bestämmelserna om hämtning, vite och häktning och inte heller att i den svenska lagstiftningen införa straffrättsliga sanktioner mot tredskande vittnen.

4 Upprättade lagförslag m.m.

I enlighet med det anförda har inom Justitiedepartementet upprättats förslag till

lag om ändring i brottsbalken.

Förslaget har granskats av lagrådet.

Lagförslaget kommer inte att medföra att rättsväsendet behöver tillföras ökade resurser.

5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen

dels föreslår riksdagen att anta förslaget till lag om ändring i brottsbalken,

dels bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag anfört om frågan om sanktioner mot tredskande vittnen (avsnitt 3).

6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredraganden har anfört för den åtgärd och det ändamål som föredraganden har hemställt om.

Förteckning över de remissinstanser som yttrat sig över
Justitiedepartementets promemoria om osann utsaga inför
EFTA-domstolen m.m. (Dnr 92-1836).

Prop. 1992/93:81
Bilaga 1

Efter remiss har yttranden över departementspromemorian om osann utsaga inför EFTA-domstolen avgivits av Riksdagens ombudsmän (JO), Justitiekanslern, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms tingsrätt, Domstolsverket, Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen, Juridiska fakultetsstyrelsen vid Uppsala universitet, Sveriges domareförbund och Sveriges advokatsamfund.

Föreningen Sveriges åklagare har beretts tillfälle att yttra sig över promemorian men har avstått från detta.

Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken
dels att 2 kap. 3 och 5 §§ skall ha följande lydelse,
dels att det i 15 kap. skall införas en ny paragraf, 4 b §, av följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

2 kap.

3 §¹

För brott som begåtts utom riket dömes även i annat fall än som avses i 2 § efter svensk lag och vid svensk domstol,

1. om brottet förövats å svenskt fartyg eller luftfartyg, så ock eljest om det begåtts i tjänsten av befälhavaren eller någon som tillhörde besättningen å sådant fartyg,

2. brottet begåtts av någon som tillhör försvarsmakten på ett område där en avdelning av försvarsmakten befann sig eller om det begåtts av någon annan på ett sådant område och avdelningen befann sig där för annat ändamål än övning,

3. om brottet begåtts vid tjänstgöring utom riket av någon som är anställd i svensk beredskapsstyrka för FN-tjänst,

4. om brottet förövats mot Sverige, svensk kommun eller annan menighet eller svensk allmän inrättning,

5. om brottet begåtts inom område som ej tillhör någon stat och förövats mot svensk medborgare, svensk sammanslutning eller enskild inrättning eller mot utlänning med hemvist,

6. om brottet är kapning, sjö- eller luftfartssabotage, flygplatssabotage, försök till sådana brott *eller* folkrättsbrott, eller

6. om brottet är kapning, sjö- eller luftfartssabotage, flygplatssabotage, försök till sådana brott, folkrättsbrott *eller osann eller ovarsam utsaga inför en internationell domstol*, eller

7. om det lindrigaste straff som i svensk lag är stadgat för brottet är fängelse i fyra år eller därutöver.

2 kap.

5 §²

Åtal för brott, som inom riket begåtts å utländskt fartyg eller luftfartyg av utlänning som var befälhavare eller tillhörde besättningen å fartyget eller eljest medföljde detsamma mot sådan utlänning eller mot utländskt intresse, må ej väckas utan att förordnande därom meddelas av regeringen eller den regeringen bemyndigat därtill.

¹ Senaste lydelse 1990:416.

² Senaste lydelse 1986:645.

Åtal för brott, som förövats utom riket, må väckas allenast efter förordnande som i första stycket sägs. Utan dylikt förordnande må dock åtal väckas, om brottet förövats

Åtal för brott, som förövats utom riket, må väckas allenast efter förordnande som i första stycket sägs. Åtal får dock väckas utan ett sådant förordnande, om brottet är osann eller ovarsam utsaga inför en internationell domstol eller om brottet begåtts

1. å svenskt fartyg eller luftfartyg eller i tjänsten av befälhavaren eller någon som tillhörde besättningen å sådant fartyg,
2. av någon som tillhör försvarsmakten på ett område där en avdelning av försvarsmakten befann sig,
3. vid tjänstgöring utom riket av någon som är anställd i svensk beredskapsstyrka för FN-tjänst,
4. i Danmark, Finland, Island eller Norge eller på fartyg eller luftfartyg i reguljär trafik mellan orter belägna i Sverige eller någon av nämnda stater, eller
5. av svensk, dansk, finsk, isländsk eller norsk medborgare mot svenskt intresse.

15 kap.

4 b §

Om ett vittne eller en sakkunnig under ed inför Europeiska frihandelsammanslutningens domstol, EFTA-domstolen, lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, döms för osann utsaga inför en internationell domstol till påföljd enligt 1 §. Begås gärningen av grov oaksamhet, döms för ovarsam utsaga inför en internationell domstol till påföljd enligt 3 §.

Bestämmelserna i 4, 14 och 15 §§ gäller i tillämpliga delar också gärning som avses i första stycket.

Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1992-10-07

Närvarande: f.d. regeringsrådet Bengt Hamdahl, justitierådet Hans-Gunnar Solerud, regeringsrådet Anders Swartling.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 17 september 1992 har regeringen på hemställan av statsrådet Hellsvik beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i brottsbalken.

Förslaget har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Olle Abrahamsson.

Förslaget föranleder följande yttrande av *lagrådet*:

Som subjekt för brott enligt 15 kap. 4 b § anges vittne eller sakkunnig som avgivit utsaga under ed inför EFTA-domstolen. Någon klarhet har inte kunnat erhållas huruvida den som enligt svensk rätt är part eller ställföreträdare och alltså inte kan avlägga ed inför svensk domstol kan höras som vittne under ed inför EFTA-domstolen.

För att klarlägga att en person som sålunda inte kan avlägga ed enligt svensk rätt inte skall straffas för mened enligt 15 kap. 1 § eller ovarsam utsaga enligt 15 kap. 3 §, bör som villkor för straffbarhet uppställas att utsagan, om den avgivits inför svensk domstol, skulle ha avgivits under laga ed.

Proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 15 oktober 1992	4
1 Inledning	4
2 Vittnen eller sakkunniga som begår mened inför EFTA-domstolen	6
2.1 De svenska bestämmelserna om mened m.m.	6
2.2 Mened inför EFTA-domstolen	6
2.3 Omfattningen av svensk domsrätt	9
2.4 Ikraftträdande	11
3 Frågan om sanktioner mot tredskande vittnen	12
4 Upprättade lagförslag m.m.	13
5 Hemställan	13
6 Beslut	13
 Bilaga 1 Förteckning över de remissinstanser som yttrat sig över Justitiedepartementets promemoria om osann utsaga in- för EFTA-domstolen m.m. (Dnr 92-1836)	 14
Bilaga 2 Lagrådsremissens lagförslag	15
Bilaga 3 Lagrådets yttrande	17